

Far-left political parties, their origin, ideological positioning and place in the Czech Republic's party system (1990–2015): the case of the communist party of Bohemia and Moravia (KSČM)

The article is dedicated to analyzing the features of far-left political parties in the Czech Republic in 1990–2015. In particular, the paper focuses on the main among them, i.e. the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM). The author reviewed the history and origin of far-left political parties in the Czech Republic, outlined the parameters of their ideological positioning and ideological peculiarities of the Czech left extremism. As a result, it was proved that the extreme left-wing political parties in the Czech Republic are unreformed one and are used to reflect the most classical principles of Marxism-Leninism, though they have become relevant within the whole history of the Czech Republic. The researcher argued that the relevance of the Communist Party of Bohemia and Moravia as a key far-left party in the Czech Republic is outlined with its parliamentary representation, but simultaneously is determined with non-participation of the party in the government formation, especially due to the use of the measures of political isolation (technique of “cordon sanitaire”).

Keywords: party, left extremism, far-left party, communism, neocommunism, party system, “cordon sanitaire”, the Czech Republic.

УЛЬТРАЛІВІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ, ЇХНЄ ПОХОДЖЕННЯ, ІДЕОЛОГІЧНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ТА МІСЦЕ У ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ ЧЕХІЇ (1990–2015): НА ПРИКЛАДІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЧЕХІЇ ТА МОРАВІЇ (KSČM)

У статті проаналізовано особливості ультралівих політичних партій у Чехії впродовж 1990–2015 рр., зокрема зосереджено увагу на магістральній з-поміж них – Комуністичній партії Чехії та Моравії (KSČM). Розглянуто історію та етапи походження ультраправих партій в Чехії, окреслено параметри їхнього ідеологічного позиціонування, а також ідеологічні особливості чеського лівого екстремізму. Доведено, що екстремістські ліві політичні партії в Чехії є нереформованими і звикло відображають більшість принципів класичного марксизму-ленінізму, хоча й є стало-релевантними упродовж всієї історії Чехії. Аргументовано, що релевантність Комуністичній партії Чехії та Моравії, як ключової ультралівої партії в Чехії,

окреслена її парламентським представництвом, але паралельно детермінована неучастю партії у формуванні урядових кабінетів, що зумовлено застосуванням до політичної сили заходів політичної ізоляції (техніки «санітарного кордону»).

Ключові слова: партія, лівий екстремізм, ультраліва партія, комунізм, неоконунізм, партійна система, «санітарний кордон», Чехія.

SKRAJNIE LEWICOWE PARTIE POLITYCZNE, ICH POCHODZENIE, IDEOLOGICZNE POZYCJONOWANIE I MIEJSCE W SYSTEMIE PARTYJNYM CZECH (1990-2015): NA PRZYKŁADZIE PARTII KOMUNISTYCZNEJ CZECH I MORAW (KSČM)

W artykule przeanalizowano cechy skrajnie lewicowych partii politycznych w Republice Czeskiej w ciągu 1990-2015 lat, w szczególności skupiono uwagę na magistralnej wśród nich – Komunistycznej partii Czech i Moraw (KSČM). Omówiono historię i etapy pochodzenia skrajnie prawicowych partii w Republice Czeskiej, określono parametry ich ideologicznego pozycjonowania, a także cechy ideologiczne czeskiego lewicowego ekstremizmu. Udowodniono, że ekstremistyczne lewicowe partie polityczne w Republice Czeskiej są niereformowalnymi i zwykle odzwierciedlają większość zasad klasycznego marksizmu-leninizmu, chociaż i są stabilnie relewantnymi w ciągu całej historii Czech. Argumentowano, że relewantność Komunistycznej partii Czech i Moraw, jako kluczowej skrajnie lewicowej partii w Czechach, określona jest jej parlamentarnym przedstawicielstwem, lecz równolegle uwarunkowana jest brakiem udziału partii w kształtowaniu rządowych gabinetów, to spowodowano jest zastosowaniem środków izolacji politycznej do siły politycznej (techniki „kordonu sanitarnego”).

Słowa kluczowe: partia, ekstremizm lewicowy, skrajnie lewicowa partia, komunizm, neokomunizm, system partyjny, „kordon sanitarny”, Czechy.

Kluczowym objawem i determinantem międzypartyjnej konkurencji i politycznej strukturyzacji partii i systemu partyjnego w Czechach, jak i większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej, przez 1990-2015 lat był ich społeczno-ekonomiczne, społeczno-polityczne uwarunkowania, inkorporowana w dychotomii „lewica – prawica”. Jednak warto zauważyć, że wyodrębnienie centrolewicowych, lewicowych i skrajnie lewicowych partii politycznych w Czechach stało się historycznie drugorzędnym, bo po upadku reżimu komunistycznego i dezintegracji Czechosłowacji okazały się najmniej popularne w całej historii niepodległej Republiki Czeskiej, przynajmniej ze względu pierwotną (czyli porewolucyjną) popularność centroprawicowych, prawicowych, a także skrajnie

prawicowych partii. I tylko od 1992/1993 r. uwaga do partii lewicowego ideologicznego kierunku zaczęła wzrastać, a z czasem stały się one permanentną stroną partyjno-politycznej i ideologicznej konkurencji w Czechach. W tym kontekście szczególnego akcentu wymagają tzw. skrajnie lewicowe lub lewicowo-ekstremistyczne partie, które, jak wskazuje czeskie historyczno-polityczne doświadczenie, są jedną z dość istotnych stron strukturyzacji systemu partyjnego. Dzisiaj przedstawione siły polityczne reprezentowane są przede wszystkim przez najbardziej popularną politycznie i elektoralnie wśród nich Komunistyczną partię Czech i Moraw (KSČM) – faktycznie niereformowaną lub prawie niereformowaną spadkobiercą Komunistycznej partii Czechosłowacji (KSČS). Jednocześnie warto zauważyć i jest to historycznie ważne, że po Aksamitnej rewolucji 1989. w Czechosłowacji i Czechach w latach 1990-2015 funkcjonowały najpierw KSČS, a wkrótce i przez prawie całą współczesną historię kraju – KSČM. Stały się one przedmiotem naszego badania, a także „jądrem” zainteresowania przede wszystkim takich naukowców, jak P. Fiala, J. Holzer, M. Mares ta P. Pseja¹, A. Grzymala-Busse², V. Handl³, S. Hanley⁴, V. Hlousek ta L. Kopecek⁵, J. Ishiyama ta A. Bozóki⁶, L. Kopecek ta P. Pseja⁷, L. Linek⁸ itp.

¹ Fiala P., Holzer J., Mares M., Pseja P., *Geneze ceskeho komunismu (1921-1989)*, [w:] Fiala P., Holzer J., Mares M., Pseja P. (eds.), *Komunismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1999, s. 11–83.; Fiala P., Holzer J., Mares M., Pseja P. (eds.), *Komunismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1999.; Fiala P., Mares M., *Ceska verejnost a extremismus politickych stran*, [w:] Fiala P. (ed.), *Politicky extremismus a radikalismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1995, s. 80–94.; Fiala P., Mares M., *Programova analyza SPR-RSC a KSČM z hlediska politického extremismu*, [w:] Fiala P. (ed.), *Politicky extremismus a radikalismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1995, s. 95–110.

² Grzymala-Busse A., *Redeeming the Communist Past: The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, Wyd. Cambridge University Press 2002.; Grzymala-Busse A., *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.; Grzymala-Busse A., *The Organizational Strategies of Communist Parties in East Central Europe, 1945-1989*, „East European Politics and Societies” 2001, vol 15, nr. 2, s. 421–453.

³ Handl V., *Choosing Between China and Europe? Virtual Inspiration and Policy Transfer in the Programmatic Development of the Czech Communist Party*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 123–141.; Handl V., *Czech hard and “soft left” co-operation: KSČM and the negativist-activist dilemma in relations with the EU*, Rosa Luxemburg Foundation conference entitled “The Democratic Left Parties of Europe – a political project for the future in the enlarged European Union?”, Warsaw 29-31 October 2003.; Handl V., Leska V., *Between Emulation and Adjustment: External Influences on Programmatic Change in the Slovak SDL*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 105–122.; Hough D., Handl V., *The post-communist left and the European Union: The Czech Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) and the German Party of Democratic Socialism (PDS)*, „Communist and Post-Communist Studies” 2004, vol 37, nr. 3, s. 319–339.

⁴ Hanley S., *From Subcultural Party to Neo-Communist Force?*, [w:] Bozoki A., Ishiyama J. (eds.), *Communist Successor Parties in Central and Eastern Europe*, Wyd. M. E. Sharpe 2002.; Hanley S., *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSČM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 96–116.

⁵ Hlousek V., Kopecek L., *Nastupnicki komunisticke strany a jejich typologizace*, [w:] Hlousek V., Kopecek L. (eds.), *Rudi a Ruzovi. Transformace komunistických stran*, Wyd. Masaryk University 2002, s. 10–39.

⁶ Bozoki A., Ishiyama J., *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002.; Ishiyama J., *Communist Parties in Transition: Structures, Leaders, and Process of Democratization in Eastern Europe*, „Comparative Politics” 1995, vol 27, nr. 1, s. 147–166.; Ishiyama J., *Europeanization and the Communist Successor Parties in Post-Communist Politics*, „Politics and Policy” 2006, vol 34, nr. 1, s. 3–29.; Ishiyama J., *Sickles into roses: the successor parties and democratic consolidation in post-communist politics*, [w:] Lewis P. (ed.), *Party Development and Democratic Change in Post-Communist Europe*, Wyd. Frank Cass 2001, s. 32–54.; Ishiyama J., *The Sickle or the Rose?*, „Comparative Politics” 1997, vol 30, nr. 3, s. 299–330.; Ishiyama J., Bozoki A., *Adaptation and change: characterizing the survival strategies of the communist successor parties*, „Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 32–51.

⁷ Kopecek L., Pseja P., *Czech Social Democracy and its „cohabitation” with the Communist Party: The story of a neglected affair*, „Communist and Post-Communist Studies” 2008, vol 41, nr. 3, s. 317–338.; Kopecek L., Pseja P., *ČSSD a KSČM: na cestě ke spojení: Nastín souvztažnosti vyvoje a vzájemných vlivů*, „Politologická revue” 2007, vol 13, nr. 2, s. 35–59.

⁸ Linek L., *Kdy vymrou volici KSČM? K vekove strukture elektoratu KSČM*, „Politologicky casopis” 2008, vol 15, nr. 4, s. 318–336.

Dokładnie wiadomo historycznie, że Komunistyczna partia Czechosłowacji (KSČS) została założona w 1921 r. i okresowo była reprezentowana w legislaturze Pierwszej Republiki Czechosłowacji⁹, choć żadnego razu nie była rządową (dzięki radykalnej partii ideologicznej, w szczególności powoływaniu się na stalinizm i naśladowaniu doświadczenia KPZR, zwłaszcza zaczynając od 1929 r.). W ciągu 1946/1948–1989 lat ona była główną i hegemonistyczną siłą polityczną autorytarnego reżimu politycznego Czechosłowacji, charakteryzowała się radykalnym politycznym profilem, który miał na celu wprowadzenie radziecko zorientowanego egalitarnego modelu rozwoju społecznego.¹⁰ Ale najpierw (w latach 1946-1948) partia determinowała się zasadą „zamkniętego pluralitetu” („zamkniętej mnogości”)¹¹, która przejawiała się w „usunięciu”/„zamknięciu” prawej części partyjno-ideologicznego spektrum, i tylko wkrótce – w „przemieszczeniu” do autorytaryzmu¹². Później siła polityczna na podstawie „autochtonności” (czyli bez „istotnego przymusu i presji” z zewnątrz – ze strony ZSRR – lub dzięki sytuacyjnemu wpływowi zewnętrznemu) stała się hegemonistyczną i przemieściła reżim Czechosłowacji najpierw do totalitarnego (1948-1956 r.), później – do autorytarnego (1956-1967 r.), potem – do reformacyjnego (1968-1969 r.) i wreszcie do autorytarnie-stagnacyjnego i patrymonialnego (1969-1989 r.)¹³. Cały okres od 1946/1948 do 1989 jest oznaczony hegemonią KSČS w segmentach polityki, gospodarki i społeczeństwa¹⁴.

Jednak po „Aksamitnej rewolucji” 1989 r. i zwycięstwa demokracji politycznej (uosiobionej w „Forum Obywatelskim” (OF)) wpływ i popularność KSČS zostały gwałtownie ograniczone¹⁵, a partia przestała być systemotwórczą, choć pozostała relewantną. Na podstawie uwzględnienia tendencji współczesnych społeczno-politycznego rozwoju, w październiku 1990 r. Komunistyczna partia Czechosłowacji – jak wcześniej jednolita struktura – stała się federacją Komunistycznej partii Czech i Moraw (KSČM) i Komunistycznej partii Słowacji (KSS), a w listopadzie 1990 r. została rozwiązana. Później, w szczególności w 1993 r., KSČS została uznana za przestępczą organizację zgodnie z ustawą o nielegalności reżimu komunistycznego i o oporze mu. To pozwala

⁹ J. Rupnik, *Histoire du Parti communiste tchecoslovaque (Des origines à la prise du pouvoir)*, Wyd. Presses de la Fondation nationale des sciences politiques 1981.; P. Marek, J. Malir, *Politické strany 1861-2004. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu*, Wyd. Doplnek 2005, s. 711–746, 1131–1142, 1243–1270, 1413–1432.; Z. Karník, M. Kopeček, *Boševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, Wyd. Ústav pro soudobou dějiny/Institute for Contemporary History 2003–2005.; P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja, *Geneze českého komunismu (1921-1989)*, [w:] P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja (eds.), *Komunismus v České republice*, Wyd. Masaryk University 1999, s. 11–83.

¹⁰ D. Hough, V. Handl, *The post-communist left and the European Union: The Czech Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) and the German Party of Democratic Socialism (PDS)*, „Communist and Post-Communist Studies” 2004, vol 37, nr. 3, s. 319–339.

¹¹ P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja, *Geneze českého komunismu (1921-1989)*, [w:] P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja (eds.), *Komunismus v České republice*, Wyd. Masaryk University 1999, s. 37.

¹² K. Kaplan, *Pět kapital o Unoru*, Wyd. Doplnek 1997.; K. Kaplan, *Klement Gottwald a Rudolf Slansky*, Wyd. Doplnek 2009, s. 76–101.

¹³ M. Mares, *Pokusy o Reformu Komunistické Strany a Postkomunistické Subjekty v České Republice*, [w:] V. Hlousek, L. Kopeček (eds.), *Rudi a Ruzovi. Transformace komunistických stran*, Wyd. Masaryk University 2002, s. 84–85.

¹⁴ A. Grzymala-Busse, *The Organizational Strategies of Communist Parties in East Central Europe, 1945-1989*, „East European Politics and Societies” 2001, vol 15, nr. 2, s. 421–453.; A. Grzymala-Busse, *Redeeming the Communist Past: The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, Wyd. Cambridge University Press 2002.

¹⁵ J. Suk, *Labyrint revoluce. Akteri, zpletky a krizovatky jedne politické krize*, Wyd. Prostor 2003.

udowodnić, że w kontekście Czech w trakcie wyborów 1990 r., trzeba brać pod uwagę KSČS, a zaczynając od wyborów w 1992 r. – KSČM. Albo, warunkowo i innymi słowy, że w Czechach w latach 1990-1992 (formalnie w składzie Czechosłowacji) relewantną była KSČS (z jej czeskim skrzydłem), a w 1992-2015 r. – KSČM. Odpowiednio, te dwa okresy rozwoju skrajnie lewicowej siły politycznej i ideologii w Czechach zostały oznaczone specyficznymi konceptualnymi i instytucjonalnymi partnerami, które w różny sposób wpływają na strukturyzację systemu partyjnego kraju.

Na przykład, wiadomo, że KSČS w latach 1989/1990–1992/1993 w przekroju ideologicznym i programowym pozostawała praktycznie niemodyfikowaną¹⁶. Ze względu na to, że siła polityczna nie miała w swoim składzie silnego reformacyjnego skrzydła¹⁷, nie mogła nawet przyjąć umiarkowanych zmian, które zostały wymodelowane za przykładem „Gorbaczowskiej” jawności i przebudowy w drugiej połowie lat 80–ch XX wieku. Ponadto, czechosłowackie społeczeństwo tego czasu, z wyjątkiem małej grupy dysydentów, nie oczekiwało znaczących zmian politycznych, nawet kilka tygodni przed „Aksamitną rewolucją”. Dlatego zastój w szeregach KSČS spowodował niechęć partii bronić swoją hegemoniczną pozycję, choć, co prawda, stał się warunkiem magistralną przesłanką jej niereformowania i zachowania w przyszłości (w szczególności kluczowym następcą – KSČM) jej komunistycznej retoryki i ideologii, członkostwa i struktury organizacyjnej¹⁸.

Konsekwencją była bardzo trudna i prawie niereformowana retoryka i pozycja KSČM¹⁹. Jaskrawym dowodem jest ten fakt, że Komunistyczna partia Czech i Moraw – to jedyna (za wyjątkiem mołdawskiego przypadku) partia w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, która nie zrezygnowała ze swojej komunistycznej nazwy, choć częściowo zmieniła partyjny program, zgodnie z ustawami, przyjętymi po 1989 roku²⁰. Jako jeden ze skutków tego, KSČS/KSČM w latach 1990-2015 efektywnie (przynajmniej na poziomie narodowym) poddawała się polityce izolacji (tzw. technice „kordonu sanitarnego”) i została oskarżona o ekstremizm politycznym. Tylko od 2005-2006 r. KSČM w znacznej mierze rozpoczęła, przynajmniej na poziomie regionalnym/lokalnym, zbliżać się z centrolewicową (lewicową) Czeską socjaldemokratyczną partią (ČSSD). Świadectwem tego, na przykład, stał się fakt, że po wyborach regionalnych w 2012 r. KSČM stała się rządem partnerem koalicyjnym ČSSD w 10 z 13 regionów Czech, choć i do

¹⁶ A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.

¹⁷ V. Hlousek, L. Kopecek, *Nastupnicki komunistické strany a jejich typologizace*, [w:] V. Hlousek, L. Kopecek (eds.), *Rudi a Ruzovi. Transformace komunistických stran*, Wyd. Masaryk University 2002, s. 25–26.

¹⁸ M. Dauderstadt, *The Communist Successor Parties of Eastern and Central Europe and European Integration*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 49.

¹⁹ Ми виходимо з зауваження А. Гржимали-Буссе, згідно якого партія вважається реформованою, якщо в ній мають місце суттєві зміни та реформи, які окреслюються такими процесами, як: демократизація делегування членства і вибору керівництва; посилення відповідальності керівництва партії перед рядовими членами партії та суспільством; вихід від таких ортодоксальних принципів, як демократичний централізм, диктатура пролетаріату та керівна роль партії. Більш детально див.: А. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.

²⁰ A. Bozóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 146.

tej pory (przez 1990/1992–2015 r.) nigdy nie była członkiem co najmniej jednego gabinetu rządowego na poziomie narodowym. Co więcej, komuniści przyzwyczajono nie są uczestnikami nawet i opozycyjnych umów/deklaracji, co zmusza Dzh. Ishyjamę traktować analizowaną partię jak „pół lojalną opozycyjną”. Nawet mimo to, że wyniki wszystkich wyborów parlamentarnych, partia reprezentowana w Izbie deputowanych, czyli stabilnie jest relewantną. Ale specyfika relewantności KSČM jest nieliniową, a dlatego w retrospektywie wymaga oddzielnego rozpatrzenia i analizy porównawczej.

Wiadomo, że Komunistyczna partia Czech i Moraw (KSČM) została sformowana w 1989 r. Zjazdem Komunistycznej partii Czechosłowacji (KSČS). Nowo ukształtowana organizacja polityczna była nieco bardziej demokratyczna i bardziej zdecentralizowana, niż jej poprzedniczka, co, na przykład, ze słów A. Bozoki i Dzh. Ishyjamy²¹, okazało się w bardziej istotną terytorialnej autonomii partii. Ale w wyborach parlamentarnych w 1990 r. KSČM uczestniczyła pod nazwą KSČS (bo formalnie uważana była za jej skrzydło), ponieważ wskutek całego szeregu powodów (zwłaszcza oporu komunistycznemu reżimowi) otrzymała niezbyt znaczne (w porównaniu z poprzednimi – w latach 1948-1989) wyniki, choć okazały się relewantne. Tak, wiadomo, że siła polityczna otrzymała 13,2 % głosów czeskich wyborców, a to, jak wykazało doświadczenie, było bardzo ważne nie tylko dla komunistów²², ale i decydująco dla całego systemu partyjnego republiki Czeskiej – nie tylko w latach 1990-1992, a na cały okres po upadku reżimu autorytarnego w 1989 r. Doniosłość wyników założycielskich demokratycznych wyborów w 1990. KSČM traktowała dosłownie i wszechstronnie, bo: a) stwierdzono, że wiele Czechów byli gotowi głosować na komunistów w nowym demokratycznym reżimie; b) komuniści byli bardziej elektoralnie skuteczne niż lewicowe/centrolewicowe partii; c) KSČM wyraźnie i pewnie „przywłaszczyła” swoją partyjną legitymację w społeczeństwie, a po wyborach zniknęła groźba transformacji siły politycznej w nielegalną (czemu w niemalym stopniu sprzyjał sam fakt „porozumień” między KSČS i „Forum Obywatelskim” (OF), które były swoistym historycznym kompromisem, który faktycznie uniemożliwił przekształcenie KSČM w oficjalnie zakazaną; ponadto, inne, niekomunistyczne, siły polityczne również występowały przeciwko delegitymacji ideologii komunistycznej²³). Właśnie w wyniku tego stało się oczywiste, że KSČM będzie podtrzymywała swoją specyficzną pozycję w systemie partyjnym i w ogóle w społeczeństwie, jednak nie do końca wiadomo było, jaką ona okaże się w przyszłości. Było niewiele wariantów – zmienić swoją partyjną strategię w kierunku „socjal-demokratyzacji” lub wybrać strategię „twardej linii” i pewnie skupić się na ustalonym dla siebie elektoracie. Jak wykazały doświadczenia, oznaczone pytanie było decydujące w ciągu pierwszych lat postkomunistycznego rozwoju KSČM, ale w końcu partia

²¹ A. Bozoki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 147.

²² M. Roskin, *The Rebirth of East Europe*, Wyd. Prentice Hall 1991, s. 161.

²³ P. Zacek, *Prekonavani totalitni minulosti na cesky zpusob*, [w:] P. Fiala, F. Miks (eds.), *Ceska konzervativni a liberalni politika*, Brno 2000, s. 388–398.; I. Suk, *Labyrintem revoluce*, Wyd. Prostor 2005, s. 380–400.

pozostała na pozycjach „ostrej krytyki” czynnego (jak niekomunistycznego) reżimu politycznego i systemu politycznego Czech, choć rozwój tego podejścia i określonej strategii był stopniowy i zbiegł się w czasie z dezintegracją KSČS i jej naśladowaniem w KSČM (w wyniku czego druga przejęła prawie całą strukturę organizacyjną, członkostwo i własność pierwszej – co najmniej w granicach historycznych Czech)²⁴.

W październiku 1990 r. odbył się pierwszy zjazd KSČM, w trakcie którego lider partii Ji. Svoboda spróbował „reformować” siłę polityczną w partię socjalizmu demokratycznego (socjal-demokratyczną partię)²⁵, proponując demokratycznie-socjalistyczną ideę i wariant przechodniej nazwy siły – „Komunistyczna partia Czech i Moraw: Partia demokratycznego socjalizmu”²⁶. Jednak lider zetknął się z problemami, bo musiał balansować krytykę „starego pokolenia” konserwatywnych komunistów, którzy byli większością w KSČM, z wymaganiami rosnącej ilości/zakresu skrzydła „młodych” umiarkowanych komunistów, którzy, będąc posłami ówczesnego parlamentu, mianowały się grupą „Demokratyczna lewica” i wymagały natychmiastowej socjal-demokratyzacji partii²⁷. W konsekwencji, delegaci partyjnego zjazdu zatwierdzili nowy program partii, jednak zrezygnowali z jej nazwy. W ciągu 1991-1992 r. wewnątrzpartyjna walka i napięcie wzrosło jeszcze bardziej, że szczególnej miarze wyrażało się w tym, że ze strony skrzydła „konserwatywnych komunistów-rewizjonistów” padały krytyczne zarzuty w stronę lidera partii²⁸. Natomiast nastąpił wzrost popularności anty-rewizjonistycznych klubów marksistowsko-leninowskiej ideologii²⁹, które komponowały się szeregowymi członkami KSČM. W tym samym czasie, „Demokratyczna lewica” była bardzo niezadowolona zbyt powolnym tempem reform w Republice Czeskiej/Czechosłowacji i zaczęła z nową siłą domagać się zmiany nazwy Komunistycznej partii Czech i Moraw, apelując do swojej modyfikowanej treści. W skutku, w grudniu 1991 r. „Demokratyczna lewica” dezintegrowała, tworząc krótkotrwałą Demokratyczną partię pracy (DSP), która istniała do 1993 r. Natomiast, wewnątrzpartyjne referendum w sprawie zmiany nazwy KSČM, przeprowadzony 1992 r., skończył się niepowodzeniem³⁰. Odpowiednio, komuniści Czech przedłużyli i dotychczas funkcjonują w swojej pierwotnej formie i ze swoją pierwotną nazwą³¹. W tym samym czasie, drugi zjazd partyjny, który odbył się

²⁴ A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.

²⁵ J. Pehe, *Changes in the Communist Party*, „Report on Eastern Europe” 30 November 1990, s. 1–5.; S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 101.

²⁶ A. Bozóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 145–146.

²⁷ A. Bozóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 146.

²⁸ P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja (eds.), *Komunismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1999, s. 112–123.; A. Bozóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 143–150.

²⁹ J. Svoboda, *Dopis delegam*, „Halo noviny” 26 June 1993, s. 2.

³⁰ A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.

³¹ A. Bozóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 146.

w grudniu 1992 r., wyraźnie zademonstrował wzrost popularności anty-rewizjonistycznego skrzydła KSČM. Ale nawet mimo to, została przyjęta rezolucja, która zinterpretowała program siły politycznej 1990 r. jako „punkt wyjścia” rozwoju Komunistycznej partii Czech i Moraw w przyszłości, a nie legitymizowała pierwszeństwo apelowania niektórych „młodych” komunistów w sprawie zatwierdzenia zasad postkomunizmu³².

W przeciwieństwie do tego, w 1993 r. Ji. Svoboda spróbował włączyć z KSČM tych członków partii, którzy będąc twórcami tzw. wewnętrznej platformy „Za socjalizm”, próbowali przywrócić reżim komunistyczny, charakterystycznego dla Czechosłowacji do 1989 roku³³. Jednak i to skończyło się niepowodzeniem, w wyniku czego lider partii, choć na krótki okres czasu, ale podał się do dymisji. Do określonych Yi. Svobodą pytań wrócili aż na partyjnym zjeździe w czerwcu 1993 r., jednak zaproponowane przez niego zmiany zostały odrzucone dwoma trzecimi członków KSČM, a nowym liderem partii został wybrany neokomunista M. Hrebenicheka. Nowy lider siły politycznej i jego zwolennicy byli bardzo radykalnie nastawione do tzw. „nieadekwatności” przedrewolucyjnego (do 1989 r.) reżimu w Czechach, jednak występowali za zachowanie komunistycznego charakteru i programu partii³⁴.

W konsekwencji, „socialistyczną platformę” KSČM została ogłoszona nie relewantną i pozbawioną prawa istnienia. To spowodowało wyraźne rozumienie, że przyjęcie „umiarkowanej strategii” KSČM nie cieszyło się poparciem większości członków partii, ponieważ ona pozostała na pozycjach szczerze komunistycznej platformy, tożsamości i ideologii³⁵. W znacznym stopniu znajduje to odzwierciedlenie w formułowaniu wielu „przymiotników”, które charakteryzowały i charakteryzują Komunistyczną partię Czech i Moraw jak całkowicie lub prawie „niereformowaną konserwatywną partią komunistyczną”³⁶, prawdziwego „dinozaura” leninizmu, który „nie ma przyszłości ... i odniesiony do lewicowego getta nowego systemu partyjnego”³⁷ (to zmusiło większość naukowców nie apelować do KSČM jak do magistralnej lewicowej siły politycznej w Czechach, oddając tę rolę Czeskiej partii socjaldemokratycznej³⁸). Tym, ze słów S. Henli³⁹, było co

³² *Dokumenty II. Sjezdu KSCM*, Wyd. UV KSCM 1992.

³³ A. Bozöki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 146–147.

³⁴ M. Mares, Pokusy o Reformu Komunistické Strany a Postkomunistické Subjekty v České Republice. [w:] V. Hlousek, L. Kopeček (eds.), *Rudi a Ruzovci. Transformace komunistických stran*, Wyd. Masaryk University 2002, s. 90.

³⁵ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 96–116.

³⁶ A. Agh, *The Politics of Central Europe*, Wyd. Sage 1998, s. 155.

³⁷ J. Nagle, A. Mahr, *Democracy and Democratization: Post-Communist Europe in Comparative Perspective*, Wyd. Sage 1999, s. 179–180.

³⁸ M. Waller, *Adaptation of the Former Communist Parties of East-Central Europe: A Case of Social-democratization?* „Party Politics” 1995, vol 1, nr. 4, s. 473–490.; J. Ishiyama, *The Sickle or the Rose?*, „Comparative Politics” 1997, vol 30, nr. 3, s. 299–330.; I. Bigio, *The Successor Parties in Eastern Europe: From Social Democracy to National Communism*, „Labour Focus on Eastern Europe” 1998, vol 68, s. 31–62.; D. Ziblatt, *The Adaptation of Ex-Communist Parties to Post-Communist East Central Europe: A Comparative Study of the East German and Hungarian Ex-Communist Parties*, „Communist and Post-Communist Studies” 1998, vol 31, nr. 2, s. 119–137.; M. Orenstein, *A Genealogy of Communist Successor Parties in East Central Europe and the Determinants of Their Success*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 472–499.

³⁹ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 97.

najmniej dwa wyjaśnienia: a) znaczny, choć i zmienny jest poziom masowego poparcia komunizmu na historycznych ziemiach Czech; b) krytyczna słabość reformistów wewnątrz Komunistycznej partii Czechosłowacji (KSČS) po upadku „Praskiej wiosny” w latach 1968-1969, inkorporowana w fenomenie „autorytaryzmu biurokratycznego”. Również krytyczne okazały się zdarzenia losowe początku lat 90–ch XX wieku, które potwierdziły niereformowalność KSČS, ponieważ w końcu lat 80–ch XX w. (w konsekwencji wydarzeń w 60-80–tych XX wieku) siła polityczna była absolutnie nie gotowa do politycznego tranzytu i transformacji, a zatem i do reformowania⁴⁰, i nie przyjmowała żadnych wariantów inicjalizacji konkurencyjnej polityki pluralistycznej⁴¹. Nawet pomimo faktu, że na nadzwyczajnym zjeździe KSČS w grudniu 1989 r. podjęto decyzję o odstąpieniu od „doktryny normalizacji”, sfederalizowano partię i podzielono ją na narodowe ośrodki (w Czechach i Słowacji) – każdy ze swoimi „platformami” lub „frakcjami”, - a także przeproszono za wykroczenia popełnione partią od 1948 r. Dlatego często uważają, że KSČS, a później i KSČM, czasami robili kolejne kroki i wysiłki do reformy swojej ideologii w kierunku jej demokratyzacji, jednak zawsze traktowali ją jak komunistyczną.

Taki przebieg zdarzeń 1990-1993 r. w znacznym stopniu (w formie wyjścia z partii do 2/3 jej członków) doprowadził do częściowej dezintegracji KSČM⁴² (choć, zdaniem A. Bosko, w dużej mierze „scementował” pozycję partii w tym okresie⁴³), ponieważ: a) część postkomunistycznie zorientowanych członków siły weszła do Demokratycznej partii pracy (DSP), określając utworzoną trochę wcześniej Partię lewicy demokratycznej⁴⁴ (SDL – 1990 – 1997 r.; później, w 1997 r., ona została przekształcona w Partię demokratycznego socjalizmu (SDS)); b) część samodzielnie zorientowanych członków partii, które 1992 r. były określone pojęciem elektorальной koalicji „Blok Lewicowy”, wyszła z KSČM i utworzyła partię „Blok Lewicowy” (LB), która później też znalazła się w Partię demokratycznego socjalizmu (SDS)⁴⁵; c) część byłych komunistów, reformacyjnego skrzydła (w szczególności Yi. Svoboda), weszli do Czeskiej socjal-demokratycznej partii (ČSSD) d) przedstawiciele istniejącej wcześniej platformy „Za socjalizm”, którzy

⁴⁰ A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 443, 469.; J. Obrman, *Communist Party Changes its Structure*, „Report on Eastern Europe”, 2 February 1990, s. 1–2.

⁴¹ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 98.

⁴² A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.; M. Mares, *Pokusy o Reformu Komunistické Strany a Postkomunistické Subjekty v České Republice*, [w:] V. Hloušek, L. Kopeček (eds.), *Rudi a Ruzovi. Transformace komunistických stran*, Wyd. Masaryk University 2002, s. 88–92.; J. Lach, J. Laplant, J. Peterso, D. Hill, *The Party Isn't Over: An Analysis of the Communist Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2010, vol 26, nr. 3, s. 363–388.

⁴³ A. Bosco, *Comunisti. Trasformazioni di partito in Italia, Spagna e Portogallo* Wyd. Il Mulino 2000, s. 57.

⁴⁴ V. Handl, V. Leska, *Between Emulation and Adjustment: External Influences on Programmatic Change in the Slovak SDL*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 106–107.

⁴⁵ A. Bozóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 157.

zostali wykluczeni z KSČM w 1993 r., stworzyli „Partię czechosłowackich komunistów” (SČSK), później przemianowaną na Komunistyczną partię Czechosłowacji (KSČS). Niektóre z nowo powstałych kształtowań współpracowały z KSČM, a niektóre otwarcie/radykalnie (nawet wzajemnie) przeciwstawiały się KSČM (ciężąc, z jednej strony, do socjal-demokracji, a z drugiej – do reakcyjnego czechosłowackiego komunizmu). Oczywiście było tylko to, że odłamki KSČM, którzy próbowali pozycjonować jako mniej lub bardziej samodzielne siły polityczne, okazywały się politycznie i elektoralnie niepomysłnymi, ponieważ prawie nigdy nie były relewantne⁴⁶.

Natomiast, zawsze elektoralnie-udaną i relewantną w latach 1990-2015 była sama KSČM, nawet pomimo dość specyficznych cech jej powstawania i funkcjonowania, a także pozycjonowania w partyjnym systemie Czech. Rzecz w tym, że partia w ciągu wyznaczonego okresu na stałe charakteryzowała się dość stabilnym elektoralnym przedstawicielstwem, która na narodowym raporcie chwiała się na poziomie 10-19%, to jest bardzo dużo jak dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej, które obecnie są członkami Unii Europejskiej. Najbardziej udanym okresem w rozwoju KSČM był 2002-2006 r., kiedy siła polityczna otrzymała prawie 19 (a dokładniej 18,5) procent głosów wyborców⁴⁷. W tym samym czasie, w znacznym stopniu godne uwagi jest to, że najbardziej pomyślna partia jest w regionach, które swego czasu ucierpiały od deinstrualizacji⁴⁸. To się okazało, na przykład, w tym, że w 2012 r. KSČM po raz pierwszy wygrała (otrzymała największy procent głosów wyborców) w niektórych regionach Czech, a nawet zdobyła stanowisko gubernatora. Jeszcze jedna cecha Komunistycznej partii Czech i Moraw w tym, że w większości głosują „starsi” wyborcy, których wiek często przekracza 60 lat⁴⁹, a także wyborcy z małych i średnich pod względem liczby ludności miast (w Pradze, na przykład, odsetek zwolenników KSČM jest najmniejszą wśród innych miast w Czechach). Ale to w sumie nie daje wiarygodnych odpowiedzi na pytanie, dlaczego KSČM, będąc, jak zauważono powyżej, niezreformowaną lub prawie niezreformowaną, jest o tyle elektoralnie popularną i stabilnie relewantną⁵⁰.

⁴⁶ Упродовж 1989–1993 рр. з KSČS та KSČM, а також з їхніх похідних були виділені й інші партії і рухи, які незабаром влились в інші існуючі політичні сили/дезінтегрувались. Йдеться, наприклад, про рух «Відродження» (О), «Демократичний форум комуністів» (ДФК), «Чехословацький демократичний форум» (ČSDF), Партію незалежних лівих (SNZL), Клуб автономних комуністів (KSK), Партію нових лівих (SNL). Детально див.: A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.

⁴⁷ D. Hough, V. Handl, *The post-communist left and the European Union: The Czech Communist Party of Bohemia and Moravia (KSCM) and the German Party of Democratic Socialism (PDS)*, „Communist and Post-Communist Studies” 2004, vol 37, nr. 3, s. 319–339; J. Lach, J. Laplant, J. Peterso, D. Hill, *The Party Isn't Over: An Analysis of the Communist Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2010, vol 26, nr. 3, s. 363–388; R. Rose, N. Munro, *Elections and Parties in New European Democracies*, Wyd. CQ Press 2003, s. 139–140.

⁴⁸ J. Kylousek, M. Pink, *Electoral Support for the Communist Party of Bohemia and Moravia in parliamentary elections in the Czech Republic after 1990*, „European Electoral Studies” 2007, vol 2, nr. 2, s. 161.

⁴⁹ A. Božóki, J. Ishiyama, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Wyd. M.E. Sharpe 2002, s. 155.

⁵⁰ J. Lach, J. Laplant, J. Peterso, D. Hill, *The Party Isn't Over: An Analysis of the Communist Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2010, vol 26, nr. 3, s. 363–388.

Zwłaszcza w świetle tego, co dotyczy KSČM, jak wywnioskowano powyżej, tradycyjnie (w szczególności do połowy 2000 r.) stosowali technikę „sanitarnego kordonu”. Rzecz w tym, że historia formacji Komunistycznej partii Czech i Moraw, a także cechy i parametry jej postkomunistycznego rozwoju (a on, jak stanowczo pokazuje praktyka, od 1992/1993 r. faktycznie pozostaje niezmiennym, stałym i konserwowanym) miały swoim wynikiem prawie zupełne odrzucenie innymi relewantnymi partiami Czech zjawiska ówczesnego komunizmu. Dlatego z Komunistyczną partią Czech i Moraw nie chciała (faktycznie i formalnie) współpracować nie tylko centroprawica i prawicowe partie polityczne, ale i centrolewica i lewicowe siły polityczne. W przeciwieństwie do tego, KSČM była bardziej lojalna do innych partii, niż one do niej, ponieważ, na przykład, w swoim czasie poparła kandydaturę na prezydenta z Obywatelskiej partii demokratycznej (ODS) – V. Havela, – zapewniając mu zwycięstwo⁵¹. Ponadto, KSČM czasami nieformalnie/sytuacyjnie wspierała rządowe gabinety, które prowadzili przedstawiciele Czeskiej partii socjaldemokratycznej (ČSSD)⁵². Ale nawet mimo to, w listopadzie 2008 r. w czeskim Senacie zostało przegłosowane ywrócenie się do Najwyższego sądu administracyjnego, którego przedmiotem było pytanie o zakazie działalności Komunistycznej partii Czech i Moraw, program której przeczy Konstytucji Czech (w szczególności, według autorów zwrócenia się, nie „wyrzeka się” od przemocy jako środka do osiągnięcia władzy i akceptuje „Manifest Komunistyczny” K. Marksa). Ale był to tylko symboliczny gest, bo, według czeskiego prawodawstwa, wyłącznie rząd jest upoważniony złożyć wniosek o wstrzymaniu Najwyższym sądem administracyjnym działalności jakiegokolwiek partii politycznej w Czechach. Ponadto, jak wskazano powyżej, zaczynając od sposobów 2000–tych XX wieku zaczęły się pojawiać wysiłki i prawdziwe próby współpracy, choć nie na poziomie krajowym, a na poziomie regionalnym, wśród KSČM i ČSSD. W konsekwencji, jest oczywiste, że dziś z skrajnie lewicową partią w Czechach w pełni nie współpracują siły polityczne od ideologicznego centrum do krawędzi prawicowego spektrum, a częściowo współpracują liwicowe/centrolewicowe partie polityczne.

Ale faktycznie elektoralna popularność KSČM, połączona z jej długotrwałą i oportunistyczną komunistyczną/neokomunistyczną ortodoksją (o której częściowo wyżej, a także zostaną omówione poniżej), jest ukryta w tym, że siła polityczna: a) po latach 1989-1990 nie nabyła (w tym i dzięki wewnętrznemu i zewnętrznemu ciśnieniu) statusu nielegalnej; b) w latach 1990-2015 zaprezentowała pytania i problemy, zupełnie nie objęte lub nie są w pełni objęte innymi partiami politycznymi w Czechach. Bardzo ważne jest również, że w ciągu kilku miesięcy i lat po „Aksamitnej rewolucji” partii udało się przetrwać w krytycznej dla niej sytuacji, dzięki temu, że: nie była determinowana krachem

⁵¹ W. Thompson, *The World Today Series: Nordic, Central and Southeastern Europe 2008*, Wyd. Stryker-Post Publications 2008.

⁵² P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja (eds.), *Komunismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1999, s. 274–275.

swojego członkostwa (w porównaniu z innymi partiami komunistycznymi w regionie); politycy, którzy jednak opuścili szeregi partii, nie starali się tworzyć specyficzne separatystyczne siły polityczne; partia nie miała do czynienia z tak samo popularną/znaną lewicową polityczną siłą-homologiem (ponieważ, jak pokazuje doświadczenie, Socjal-demokratyczna partia Czech w tym okresie, w szczególności w latach 1990-1992, jeszcze w ogóle nie była relewantna). Oprócz tego, a także zaczynając od warunków powstawania i funkcjonowania KSČM i jej elektoralnych sukcesów i rządowych niepowodzeń (w formacie braku udziału w kształtowaniu rządów), trzeba wyszczególniono apelować do parametrów ideologicznego pozycjonowania strony.

W dużej mierze one były spowodowane kryzysem reżimu komunistycznego w latach 80-ych XX wieku i przemianą KSČS w KSČM. Rzecz w tym, że polityczna izolacja KSČM jak „ortodoksyjnej” partii była wynikiem świadomego zbiorowego wyboru partii „neokomunistycznej strategii”, a nie tylko odzwierciedleniem historycznego dziedzictwa. Przy czym, określony wybór początku lat 90-ych XX wieku został przeprowadzony między platformami „demokratycznego socjalizmu”, „anty-stalinistycznego reformizmu” i „neostalinizmu”⁵³, a neokomunizm, w rzeczywistości okazał się środkiem między demokratycznym socjalizmem i neostalinizmem⁵⁴. Odzwierciedlono to było w tym, że postkomunistyczni „demokratyczni socjaliści” i neokomuniści uzgodnili wielu ważnych pytań: idee demokratyzacji własności prywatnej po 1989 r.; kluczowych aspektów społecznej i polityki gospodarczej partii (w szczególności egalitaryzmu, państwowego interwencjonizmu, nacjonalizacji); społecznej natury bazy partii (w szczególności wyborców, którzy przegrali w trakcie tranzytu reżimu politycznego); potrzeby negacji i odrzucenia stalinizmu i neostalinizmu⁵⁵. To zmusza Dzh. Ishiyamę i A. Bozoki określić KSČM jako partię, która koncentruje się na „strategii lewicowego odstępstwa” (z ang. „strategy of leftist-retreat”⁵⁶) lub ortodoksyjnym komunizmie (z ang. „orthodox communism”⁵⁷), prawda otwartego dla niektórych regulacji⁵⁸. A to oznacza, że po upadku reżimów komunistycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej Komunistyczna partia Czech i Moraw niezaprzeczalnie apelowała do zachowania zwykłej ideologicznej i socjalnie zorientowanej nietykalności komunistycznego zestawu przekonań i starała się wystarczającej, a nie adekwatnej reakcji na zmiany środowiska politycznego po 1989

⁵³ P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja (eds.), *Komunismus v Ceske republice*, Wyd. Masaryk University 1999, s. 121.

⁵⁴ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 101.

⁵⁵ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 103.

⁵⁶ J. Ishiyama, A. Bozoki, *Adaptation and change: characterizing the survival strategies of the communist successor parties*, „Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 34.

⁵⁷ J. Ishiyama, A. Bozoki, *Adaptation and change: characterizing the survival strategies of the communist successor parties*, „Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 40.

⁵⁸ D. Hough, V. Handl, *The post-communist left and the European Union: The Czech Communist Party of Bohemia and Moravia (KSCM) and the German Party of Democratic Socialism (PDS)*, „Communist and Post-Communist Studies” 2004, vol 37, nr. 3, s. 319–339.

r., choć i w przyszłości traktowała się napędową (lub nawet „prawdziwą”) lewicową siłą polityczną czeskiego partyjno-ideologicznego spektrum, występując jako „rewolucjonista” i „awangardy”, które „mogą złagodzić zmiany systemowe” w Czechach⁵⁹.

Jakościowa analiza dokumentów programowych KSČM od początku lat 90–ch XX wieku świadczy o tym, że siła polityczna stała się stosunkowo koherencyjną, jeśli nie eklektyczną w swojej ideologii, bo skupiała się na konfrontacji odbudowy kapitalizmu i wpływów obcych (w szczególności członkostwa Czech w NATO i Unii Europejskiej⁶⁰), statycznej wizji gospodarki rynkowej z dominacją sektora publicznego, ograniczone i niejednoznaczne krytyce okresu i trybu jednopartyjnego zarządu⁶¹. Ideologicznie KSČM opierała się nawet ČSSD, bo myślała oczywistym wyczerpanie zachodnioeuropejskiej socjal-demokracji. Ale, akcent był zrobiony na „ekspansywną transformację” Komunistycznej partii Czech i Moraw, jak szczerze komunistycznej, która „nie stanęła na kolana”⁶². Odpowiednio, partia ogłosiła, że w niedalekiej przyszłości będzie poddawała się politycznej izolacji i będzie działała wyłącznie na opozycyjnych zasadach, co powinno oznaczać „linię obrony dla ruchu i praw pracowników”⁶³. Apelując do ogólnie teoretycznej pozycji R. Kitchelta⁶⁴, jest oczywiste, że KSČM, oddając pierwszeństwo wymaganiom ochrony członkostwa w partii lojalny sympatykom i wyborcom, ideologicznie była nastawiona na „logikę przedstawicielstwa w okręgu wyborczym”. To dało sile politycznej szansę na uzyskanie wpływu politycznego („mniejszy priorytet”) i przedstawicielstwa swoich ustalonych zwolenników („najwyższy priorytet”). Odpowiednio, jak zauważa D. Matulka⁶⁵, partia skorzystała się jego „głównym aktywem” – „wielką i doświadczoną bazą członkowską” i organizacyjną zaletą. Ale to jeszcze nie oznacza, że strategia KSČM orientacyjnie zawsze jest logiczna, racjonalna i optymalna, choć i skuteczną, przede wszystkim ze względu na niezdecydowanie wielu postkomunistycznych problemów w Czechach. Rzecz w tym, i o tym mówią „młodzi komuniści”, że partii trzeba nauczyć się korzystać z nowych dla siebie narzędzi, za pomocą których można poszerzyć swoją elektorálną bazę i odejście od wąsko-profilowanej klasowej orientacji, na którą tradycyjnie opiera się⁶⁶, i miejsce dla partii „taktyki i strategii handlu” w systemie politycznym.

⁵⁹ *Zpráva UV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM, 1999*, [w:] *Dokumenty V. sjezdu KSČM*, Wyd. UV KSČM 1999, s. 25, 27, 31.; V. Handl, *Choosing Between China and Europe? Virtual Inspiration and Policy Transfer in the Programmatic Development of the Czech Communist Party*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 123–141.

⁶⁰ S. Hanley, *From Subcultural Party to NeoCommunist Force?*, [w:] A. Bozoki, J. Ishiyama (eds.), *Communist Successor Parties in Central and Eastern Europe*, Wyd. M. E. Sharpe 2002.; V. Handl, *Czech hard and “soft left” co-operation: KSČM and the negativist-activist dilemma in relations with the EU*, Rosa Luxemburg Foundation conference entitled “The Democratic Left Parties of Europe – a political project for the future in the enlarged European Union?”, Warsaw 29-31 October 2003.

⁶¹ J. Ishiyama, *Communist Parties in Transition: Structures, Leaders, and Process of Democratization in Eastern Europe*, „Comparative Politics” 1995, vol 27, nr. 1, s. 147–166.

⁶² M. Greberneck, *Jsem přesvědčen, že lidé potřebují stranu naseho typu*, „Nase pravda” 1993, vol 21, s. 3.

⁶³ M. Ransdorf, *Nesvoboda pod Svobodou*, „Nase pravda” 1993, vol 12.

⁶⁴ H. Kitschelt, *The Logics of Party Formation: Ecological Politics in Belgium and West Germany*, Wyd. Cornell University Press 1989, s. 48.

⁶⁵ D. Matulka, *O co bude boj*, „Alternativy” 2002, vol 10, s. 16.

⁶⁶ M. Ransdorf, *KSČM: profil a projekt nove strany*, „Alternativy” 2001, vol 7, s. 45–47.; M. Ransdorf, *Komunální politika tryskající vice pozornosti od nas vseh*, „Halo noviny” 28 April 2003.

Również, jak mówi S. Henlí⁶⁷, Komunistyczna partia Czech i Moraw jest tzw. subkulturaną partią (termin zaproponował Z. Eniedi), która funkcjonuje na podstawie apelowania i utrzymania pewnego segmentu społeczeństwa z analogicznym do jego elementów trybem życia, ogólnymi zasadami, wartościami i przekonaniami, a także poczuciem solidarności i wartością sobie nawzajem⁶⁸. Ona skomponowana jest jako „masowa organizacja”, ale w głębie, a nie wszere (bo w przeciwieństwie do innych partii komunistycznych w Europie Środkowo-Wschodniej i innych odpowiednich partii w Czechach charakteryzuje się bardzo istotnym partyjnym członkostwem⁶⁹, które, jednak, znacznie zmniejsza się z roku na rok). A jej subkulturalny charakter jest najbardziej zrozumiany, biorąc pod uwagę specyfikę wyborczej i społecznej bazy, która jest identyfikowana KSČM jak „ludzie pracy” i ludzie, „którym kapitalistyczny system grozi egzystencjalnie, wypycha ich na pobocze i nie daje realnej szansy zmian”⁷⁰, grupy, „które zabezpieczają swoje życie w wyniku sumiennej pracy ... i zasłużonych pomocy społecznych” itp⁷¹. Ale praktyka polityczna pokazuje, że prawdziwa społeczna baza KSČM jest węższą niż idealna, i komponowana głównie ludźmi w „podeszłym wieku” (w wieku powyżej 60 lat – ponad 40%⁷²), emerytami (ponad 50%), osobami z niskim poziomem dochodów (ponad 50%). One tradycyjnie mieszkają w małych i średnich co do wielkości miastach i wyznaczają się na podstawie historycznych doświadczeń lub doświadczeń pokoleń. Oznacza to, jak podkreślają czescy naukowcy, że przyzwyczajeni komunistycznie zorientowane wyborcy, polityczne doświadczenie w których kształtowało się w czasie II wojny światowej i w okresie powojennym, które zostały „zajęte” ideologią „realnego socjalizmu” – najpierw za pomocą zjawiska mobilności społecznej, a następnie na podstawie społecznie zorientowanych modeli wynagrodzeń i ulg⁷³.

Jest również dowodem na to, w świetle określenia członkostwa w KSČM jest to, że ono znacznie zmniejsza się z roku na rok⁷⁴. Mając w swoich szeregach (a dokładniej w szeregach KSČS) w 1969-1970-ach (czyli w okresie tzw. normalizacji) 450 tys. członków⁷⁵, dziś (według stanu na 2015 r.) KSČM może liczyć na liczbę członków mniejszą niż 50 tys. (co w przybliżeniu wynosi sytuację, zgodnie z którym na jednego członka

⁶⁷ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSCM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 106–107.

⁶⁸ Z. Eniedi, *Organizing A Subcultural Party in Eastern Europe: The Case of the Hungarian Christian Democrats*, „Party Politics” 1996, vol 2, nr. 3, s. 379.

⁶⁹ T. Kostecký, A. Kroupa, *Party Organization and Structure at National and Local Level in the Czech Republic Since 1989*, [w:] P. Lewis (ed.), *Party Structure and Organization in East-Central Europe*, Wyd. Edward Elgar 1996, s. 89–115.; M. Matouskova, *Rozpory mezi členy a příspěvky*, „Lidove noviny” 30 November 1995.

⁷⁰ *Za občanskou a sociální spravedlnost*, Wyd. Ústřední volební stávk KSČM 1996, s. 1.

⁷¹ M. Greberneck, *Předseda M Greberneck se obrátil na členy a příznivce: KSČM a Leveho bloku*, „Halo noviny” 29 June 1993, s. 2.

⁷² M. Stegmaier, K. Vlachova, *The Endurance of the Czech Communist Party*, „Politics and Policy” 2009, vol 37, nr. 4, s. 805.

⁷³ J. Věcerník, *Markets and People: The Czech Reform Experience in a Comparative Perspective*, *Wyd. Avebur 1996*, s. 255.

⁷⁴ L. Kopeček, P. Pšejja, *CSSSD a KSČM: na cestě ke spojení? Nastín souvztažnosti vývoje a vzájemných vlivů*, „Politologická revue” 2007, vol 13, nr. 2, s. 44.

⁷⁵ A. Grzymala-Busse, *Reform Efforts in the Czech and Slovak Communist Parties and Their Successors, 1988-1993*, „East European Politics and Societies” 1998, vol 12, nr. 3, s. 442–471.

partii przypada na 4 sympatyka – a to najniższy wskaźnik wśród odpowiednich partii w Czechach). To nawet pomimo faktu, że na skutek gwałtownego spadku członkostwa w KSČM siła polityczna znacznie osłabiła wymagania co do niego⁷⁶, bo do szeregów KSČM wstąpić dość łatwo, bo trzeba wykonywać tylko jeden wymóg – być pełnoletnim (osiemnastoletnim), a na tej podstawie zwrócić się do lokalnego lub rejonowego komitetu partyjnego. Odpowiednio, to w dużej mierze odróżnia logiki „subkulturalnego” partyjnego członkostwa KSČM dzisiaj od logiki i wymagań do masowego członkostwa partyjnego KSČS w przeszłości. Jednak, jak zauważa L. Linek, to nie oznacza i nie dowodzi powszechnie znanego przypuszczenia szeregu naukowców, zgodnie z którym „wyborcy KSČM wkrótce umrą”⁷⁷. Rzecz w tym, że nie tylko wiek członków i sympatyków partii jest determinującym w kontekście sukcesów ostatniej, ale i łączna sytuacja w partyjnym systemie i konkretne parametry ideologicznego pozycjonowania tej czy innej partii. Odpowiednio, dziś niewłaściwie spodziewać się upadku ideologii komunistycznej w Republice Czeskiej, natomiast trzeba liczyć na to, że KSČM w kolejnych latach będzie „odgrywać” znaczącą/relevantną rolę w partyjnym systemie kraju.

Apelując dos ideologicznego pozycjonowania KSČM w profilu systemu partyjnego Republiki Czeskiej, również trzeba wziąć pod uwagę wewnętrzne i zewnętrzne pytania, które są decydującymi dla komunistów i pozwalają pozycjonować ich na tle innych partii – w Czechach i za granicą. Wewnętrzne ideologiczne właściwości, w największym stopniu w nowoczesnym wyrażeniu są zaznaczone na szóstej partyjnej konwencji w 2004 r., przejawiają się w tym, że KSČM organizacyjnie i swoimi członkami i zwolennikami dotychczas określa kapitalizm i koncentrację bogactwa jako główne „choroby”, które dotyczą ludność całego świata. W konsekwencji, Komunistyczna partia Czech i Moraw zwraca się przede wszystkim do młodzieży, osób bezrobotnych, osób niepełnosprawnych i ludzi w „podeszłym” wieku, podkreśla znaczenie syntezy idei marksizmu, kolektywizmu (zbiorowych celów) i demokracji. Odpowiednio, partia w programowo-ideologicznym raporcie koncentruje się przede wszystkim na społecznych i ekonomicznych problemach, ponieważ: koncentruje się na celu zwiększenia liczby miejsc pracy (w sektorze publicznym i prywatnym) i zmniejszenia czasu trwania tygodnia pracy (35 godzin); koncentruje się na podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa socjalnego obywateli i bardziej aktywnego uczestnictwa w tym procesie pozarządowych organizacji (w tym na podstawie budowy mieszkań socjalnych, tworzenie fundacji opieki zdrowotnej, a także adresowej pomocy romom, osobom niepełnosprawnym i bezdomnym); przejmuje się zadaniem drastycznego skracania lub w ogóle skończenia procesów prywatyzacyjnych i, zamiast tego, zdecydowaną aktualizacją publiczno-zorientowanego podejścia dotyczące gospodarowania, który może utworzyć konkurencyjny stan czeskiej gospodarki w ogóle; zajmuje się pobudzeniem wzrostu

⁷⁶ Обов'язковим (згідного чеського законодавства) є правило, згідно якого будь-який член будь-якої партії не повинен підтримувати жодний рух, що обмежує права та свободи людини і громадянина. Крім того, члени будь-якої партії не вправі підтримувати й участувати в діяльності будь-якої іншої партії.

⁷⁷ L. Linek, Kdy vymrou volici KSCM? K vekove strukture elektoratu KSCM, "Politologicky casopis" 2008, vol 15, nr. 4, s. 333.

sektora rolnego jako alternatywy dla produkcji przemysłowej w Czechach. Osobne miejsce w ideologicznym „obramieniu” KSČM zajmują ekologiczne i edukacyjno-naukowe wartości i tym podobne, w szczególności kwestii alternatywnych źródeł energii, krytyki spożywania, elitarności i merkantylności, „wulgarnego” amerykańzowania, poprawy warunków zamieszkania w republice Czeskiej emigranckich gromad i cudzoziemców, wezwania do kontynuacji w przyszłości zjawiska wolnych szkół i t.p.

Zewnętrzne ideologiczne właściwości KSČM spowodowane są tym, że siła nigdy nie była zwolennikiem autarkii w stosunkach międzynarodowych, choć większość jej członków są przyzwyczajeni i dotrzymywali się przekonań o celowości wsparcia ponadnarodowych rozwiązań, które nie są sprzeczne z antykapitalistyczną retoryką partii. W konsekwencji, jest zrozumiałe, dlaczego konserwatywne skrzydło KSČM odpiesza celowość współpracy z Unią Europejską, przede wszystkim na ideologicznej (marksistowsko-leninowskie) podstawie, jako taka, która ma na celu służyć zainteresowaniom kapitalistycznym i promocji przede wszystkim sąsiednich Czechom niemieckich interesów (przez pryzmat jej dominacja w UE). Dlatego sporo czeskich komunistów interpretują Unię Europejską i jej instytucyjno-normatywną podstawę jak sankcjonowanie systemu kapitalistycznego. Właśnie z uwagi na to, szczytem walki z europejskim paradygmatem rozwoju Czech były lata 2002-2004 – okres przed wejściem kraju do UE, zwłaszcza w 2003 r., kiedy w tej sprawie odbyło się referendum. Po wejściu Czech do Unii Europejskiej pozycja KSČM była w pewnym stopniu zmodyfikowana i zaczęła dotyczyć pytań międzyinstytucyjnej interakcji i zachowań Czech i Unii Europejskiej. Ponadto, Unia Europejska została przyjęta, ale zaczęła przyzwyczajono traktować wyłącznie jako organizacja gospodarcza, która, co prawda, czasami mocno jest krytykowana za osłabienie wpływów czeskiej gospodarki. Natomiast, KSČM aktywnie wspiera politykę UE, mającą na celu zwiększenie udziału pracowników we własności organizacji, gdzie oni są zajęci⁷⁸, a także koncentruje się na wzroście gospodarczym na podstawie zarządzania popytem⁷⁹. Kontrowersyjnie komuniści odnoszą się do struktury instytucjonalnej Unii Europejskiej i wymagają jej reformy, w szczególności zwiększenie przejrzystości, demokracji, zaangażowania obywateli i tym podobne. W ogóle, to jest oczywiste, że postintegracyjna „ciążenie do europeizacji”, które zazwyczaj jest nieodłączne dla skrajnie lewicowych partii w innych krajach Unii Europejskiej (choć w różnym stopniu), nie do końca okazało się wiarygodnym w przypadku KSČM, bo partia rzeczywiście okazała się mniej socjalnie-demokratyczną i zorganizowaną, w porównaniu ze swoimi partiami-homologami poza granicami Czech⁸⁰. Oznacza to, że członkostwo Czech w UE i wynikowe tym zjawiskiem ciśnienie na KSČM doprowadziło do nieprzewidzianych konsekwencji, bo partia polityczna nadal pozostaje prawie niezreformowaną

⁷⁸ Z. Haba, *Vstup do EU – pobled ekonomia*, „Alternativy” 2003, vol 13, s. 27.

⁷⁹ S. Grospic, *K situaci na trhu prace v roce 2002 a v celem obdobi ekonomické transformace*, „Alternativy” 2003, vol 13, s. 29–35.

⁸⁰ J. Ishiyama, *Europeanization and the Communist Successor Parties in Post-Communist Politics*, „Politics and Policy” 2006, vol 34, nr. 1, s. 24.

⁸¹, na stałe zwraca się do zasad marksizmu-leninizmu, idei regionalizmu i nacjonalizmu, skupia się na etnicznym partykularyzmie, gospodarczej autarkii, a także marzy o przydatności tzw. „czerwono-brązowej” strategii⁸².

Jeszcze jeden element zewnętrznego ideologicznego pozycjonowania KSČM – stosunek do NATO i udziału w nim Czech. Komunistyczna partia Czech i Moraw „zdecydowanie odrzuca członkostwo w NATO, bo Sojusz Północnoatlantycki jest postrzegany partią jak agresywna i militarna organizacja”⁸³. Ale alternatywnie, siła polityczna apeluje do takiego instrumentu, jak Organizacja bezpieczeństwa i współpracy w Europie (OBWE). Ale powyższa pozycja nie jest znormalizowana, ponieważ dziś wiele komunistów wciąż apelują do członkostwa w NATO, jako perspektywicznego, jednak tylko w świetle zapewnienia zbiorowego bezpieczeństwa, integralności i suwerenności Czech⁸⁴. Biorąc pod uwagę to, oczywiste jest, że KSČM jest dość pragmatyczna w sprawach możliwej rewizji zewnętrznej, bezpieczeństwa i obronnej polityki Czech⁸⁵. Tak więc, na przykład, konserwatywni komuniści starają się zrównoważyć odstępianie od „militaryzacji” UE wsparciem bardziej wyraźnej roli parlamentu Europejskiego w sprawach bezpieczeństwa i obrony. Natomiast, niektórzy komuniści trzymają się przekonania o celowości nawiązania i przywrócenia stosunków ze Wschodem, w szczególności z Rosją i Chinami⁸⁶, krajami arabskimi i krajami Ameryki Łacińskiej. Czasami nawet nacisk robi się na narzekaniu z powodu rozpadu ZSRR i powrocie do idei przywrócenia go w maksymalnie możliwym zakresie⁸⁷. Co do problematyki walki z terroryzmem, KSČM szczerze potępia go, jednak wzywa do uwagi do względów społecznych, ekonomicznych i kulturowych korzeni, które odżywiają terroryzm. Odpowiednio, charakterystycznym dla partii jest potępienie każdego ograniczenia praw człowieka i obywatela w imię walki z terroryzmem, a także twierdzenie, że tylko Organizacja Narodów Zjednoczonych ma prawo do podjęcia działań przeciwko terrorystom. Natomiast, KSČM ostro krytykuje podejście NATO w sprawie nierozsądności jego koncepcji wojny prewencyjnej w celu zwalczania terroryzmu, dlatego uważa Sojusz Północnoatlantycki takim samym „przeżytkiem”, jak i „Warszawska umowa”, i jest przeciwko skierowania do różnych krajów i części świata czeskich sił zbrojnych jak ekspedycyjno-pokojowych.

Podsumowując, oczywiście, że partyjno-ideologiczna platforma KSČM przyzwyczajono i stale wymaga praktycznego marksizmu, który zgadza się na potrzebę zmiany świata, jednak wyraża konkretne problemy, które wynikają z wad polityki kapitalistycznej. W konsekwencji, jasne,

⁸¹ J. Lach, J. Laplant, J. Peterso, D. Hill, *The Party Isn't Over: An Analysis of the Communist Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2010, vol 26, nr. 3, s. 363–388.

⁸² J. Ishiyama, *Europeanization and the Communist Successor Parties in Post-Communist Politics*, „Politics and Policy” 2006, vol 34, nr. 1, s. 4.

⁸³ *S lidmi pro lidi. Volební Program KSCM 2002*, Wyd. UV KSCM 2002, s. 15.

⁸⁴ M. Ransdorf, *NATO a jeho dnešní problémy*, „Alternativy” 2003, vol 12, s. 13–15.; J. Dolcjs, *Bezpečnostní architektura v procesu globalizace*, „Alternativy” 2003, vol 12, s. 10–12.

⁸⁵ D. Hough, V. Handl, *The post-communist left and the European Union: The Czech Communist Party of Bohemia and Moravia (KSCM) and the German Party of Democratic Socialism (PDS)*, „Communist and Post-Communist Studies” 2004, vol 37, nr. 3, s. 319–339.

⁸⁶ V. Handl, *Choosing Between China and Europe? Virtual Inspiration and Policy Transfer in the Programmatic Development of the Czech Communist Party*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 123–141.

⁸⁷ J. Durr, *Vollby'98*, Wyd. Masaryk University 2000.

że Komunistyczna partia Czech i Moraw wymaga przeprowadzenia administracyjnej i sądowej reformy, które zinstytucjonalizowałyby bardziej ścisły związek między obywatelami a sektorem państwowego kierowania, pogłębiły suwerenność Czech i detalizowały istotę koncepcji „Europy regionów”. Ponadto, KSČM wszechstronnie zwraca się do potrzeby ochrony praw i wolności człowieka, zarówno wewnątrz Czech, jak i w UNII Europejskiej, włączanie młodych ludzi do państwowo-administracyjnego procesu, zapobiegania dyskryminacji mniejszości narodowych, szczególnie narodowych. W dziedzinie gospodarki partia wymaga ochrony państwowej formy własności strategicznych instytucji i przedsiębiorstw, wzywa do rozpowszechnienia nowych technologii informacyjnych we wszystkich gałęziach gospodarki, zwraca się do wsparcia odpowiednich standardów życia. W dziedzinie międzynarodowej i w dziedzinie polityki obronnej partia skupia się na celowości rozszerzenia statusu i wartości ONZ.

Takie sumaryczne apelowanie do elektoralnie politycznych i programowo ideologicznych zasad i politycznej retoryki i praktyki KSČM pozwala, zdaniem P. Fialy i M. Maresha, traktować partię polityczną jako przykład „antysystemowości” i „ekstremizmu”⁸⁸, choć ten opis generowany, zdaniem M. Klimy, na „masowości”⁸⁹, ze słów F. Sorino – na idee „leninizmu”, a zgodnie z pozycją S. Henli – na idee „neokomunistycznej strategii” z „innowacyjnymi i demokratycznymi elementami”⁹⁰. Odpowiednio, to pozwala twierdząco trzymać się pozycji, że KSČM nie może być traktowana jako „nie komunistyczna partia”⁹¹, choć jest ona heterogeniczną (nawet programowo ideologicznie). W tym samym czasie, musimy jasno uświadamiać pozycję Ya. Khartla, że dziś w odniesieniu do KSČM prawie wszystkie tabu już są zdjęte, a partia aktywnie stara się wyjść za ramki prostego dołączenia rozczarowanych wyborców, choć i do tej pory pozycjonuje się jako kluczowa skrajnie lewicowa/lewicowo ekstremistyczna siła polityczna w Czechach.

⁸⁸ P. Fiala, M. Mares, *Ceska verejnost a extremismus politických stran*, [w:] P. Fiala (ed.), *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Wyd. Masaryk University 1995, s. 80–94; P. Fiala, M. Mares, *Programová analýza SPR-RSČ a KSČM z hlediska politického extremismu*, [w:] P. Fiala (ed.), *Politický extremismus a radikalismus v České republice*, Wyd. Masaryk University 1995, s. 95–110.; P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pscja (eds.), *Komunismus v České republice*, Wyd. Masaryk University 1999.

⁸⁹ M. Klima, *Consolidation and stabilization of the party system in the Czech Republic*, „Political Studies” 1998, vol 46, nr. 3, s. 507, 509.

⁹⁰ S. Hanley, *Towards Breakthrough or Breakdown? The Consolidation of KSČM as a Neo-Communist Successor Party in the Czech Republic*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2001, vol 17, nr. 3, s. 97.; M. Kubat, *Postkomunismus a demokracie: Politika ve středovýchodní Evropě*, Wyd. Dokoran 2003, s. 97.

⁹¹ V. Handl, *Choosing Between China and Europe? Virtual Inspiration and Policy Transfer in the Programmatic Development of the Czech Communist Party*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2005, vol 21, nr. 1, s. 123–141.